

KITEKINTÉS / OUTLOOK

Prostitúciós terek performativitása – szexmunkások és a nyilvános tér Magyarországon

The performativity of prostitution spaces – female sex-workers and the public space of Hungary

SASCHA FINGER

Sascha FINGER: kutatási asszisztens, National Centres of Competence in Research (NCCR) Trade Regulation / World Trade Institute; doktorjelölt, Universität Bern, Földrajz Tanszék; sascha.finger@wti.org

KULCSSZAVAK: prostitúció, nyilvános tér, romák, kisebbségek, túlélési stratégiák

ABSZTRAKT: Az állami intézmények tereket hoznak létre azért, hogy meghatározott területekre vonatkozóan szabályokat vagy normákat írjanak elő. Az ott élő, tevékenykedő emberek használják e tereket, stratégiákat alkotnak, alkalmazkodnak a törvényekhez és piaci viszonyokhoz, kiskapukat keresnek, hogy megélhetésüket, túlélésüket biztosítsák. Eközben ők maguk is olyan tereket hoznak létre, amelyeket a társadalom szimbolikusan értékel vagy stigmatizál. De a terek maguk is alakítják az embereket, lehetőséget biztosítanak számukra, hogy alkalmazkodjanak a feltételekhez, amivel ugyanakkor megteremtik a társadalmi változások alapjait – akárhogyan is alakuljanak e változások. A médiában, a prostitúcióról szóló hírekben a főszereplők jellemzően háttérben maradnak, e tanulmány nekik szentel figyelmet. Ezzel egyidejűleg a szerző megkíséreli a magyarországi nyilvános tereken zajló prostitúciót Budapest, Pécs és Nyíregyháza legkülönbözőbb terein megvizsgálni.

Sascha FINGER: research assistant, National Centres of Competence in Research (NCCR) Trade Regulation / World Trade Institute; doctoral fellow, University of Berne, Institute of Geography; sascha.finger@wti.org

KEYWORDS: prostitution, public space, Roma, minorities, survival strategies, Hungary

ABSTRACT: The increased inflow of Roma Hungarian sex workers has significantly shaped Zurich's inner-city red-light district in the last years. Over half a decade ago, Hungarian sex workers were a tiny minority in Zurich; now, they represent the absolute majority. Their increase was reason enough for the city government to shift the red-light district from down-town to the periphery. Recent years have seen for the first time immense media, public and political attention towards a red-light district in Switzerland.

However, the social structures of the Hungarian home situations of these Roma sex workers have developed in a fundamentally different direction. These women – superficially branded as suppressed, destitute and marginalised – act simultaneously as breadwinners, legal prostitutes, transnational mothers, labour migrants and space creators within Europe. The reasons for their migration can be found in weak legal conditions regarding prostitution in Hungary and also in social and economic exclusion. All reasons for migration – legal, social and economic – interrelate to space and its constitution, especially with respect to the performance of sex workers in public places. Those public sites are fiercely competitive markets, between the state (municipality) and individuals, and turn into sites of struggle. Therefore, to understand why and how Hungarian sex workers migrate to Western Europe, one has to focus first on the power struggle between sex workers and government in Hungary, where public institutions, through enactment of regulations and norms for defined territories, are supposed to define space. People who become active there use the space of action, search for niches, develop strategies and adjust to the market and law only as much as to secure their survival. These people then create a new space, which society assesses and frequently stigmatises. According to action theory, feminist approaches and the concept of performativity from body and sex, space is (re)produced not only by governments, but also by people. But space also changes people and evokes new possibilities to adjust to social frameworks, which again produce a basis for social change – whatever the outcome might be. The media have taken their focus off sex workers. Hence, they shall be given an audience in this article. Concurrently, this study tries, in a pioneering effort, to analyse prostitution spaces within the public spaces in Hungary based on three different cities: Budapest, Pécs and Nyíregyháza.

Bevezetés

Az Európai Unióban mindezekig nincsen olyan, nemzethatárokon átívelő törvényi szabályozás, amely a prostitúciót társadalmi és jogi tekintetben adóköteles jövedelemforrásnak ismerné el. Ugyanígy nem létezik a prostitúcióról egységes „európai elképzelés”, mely definiálná a szexmunka fogalmát (vö. Schmitt 2006). A prostitúció sok nyugat-európai államban ugyan legális, de nem tekintik elismert, adóköteles jövedelemforrásnak, ami lehetővé tenné az ipart űzők számára, hogy szociális, öregségi és munkanélküli ellátást kapjanak. Az állami szabályozás területén az egyes országok között viszont jelentős különbségek fedezhetők fel. Hollandia 2000-től dekriminalizálta a szexmunkások tevékenységét, Svédország ezzel szemben 1999-ben szigorította prostitúcióellenes rendelkezéseit, amennyiben a szex felkínálását nem, de annak (üzletszerű) igénybevételét szankcionálja (Kilvington, Day, Ward 2001). Németországban 2002-ben liberalizálták a prostitúcióról szóló törvényt, azt „normális” foglalkozásként elismerve. Az előző évben pedig eltörölték az addig előírt orvosi igazolványt (Cho, Dreher, Neumayer 2011; Munk 2006). Ami az utcai strichelést illeti, Németország például ún. „teljesítési fülkékkel” (Verrichtungsboxen) igyekszik az utcai prostitúciót földrajzilag behatárolni. A türelmi zónák kijelölése ugyanakkor a felügyeletet is leegyszerűsíti (Brüker 2011). Ilyen türelmi zónák már sok európai országban léteznek, részben Magyarországon is. Egyes államokban a prostitúció a bruttó hazai termékbe (GDP) is beleszámít. A prostitúcióval mint szakmával szemben a médiában és a politiká-

ban Európa-szerte jelen lévő elutasítás, valamint a politikai „kétarcúság” (a prostitúció beleszámít ugyan a GDP-be, de jogilag nem elismert tevékenység) azért is nehezen érthető, mert a tevékenység Európában régóta a városi lét részét alkotja (Hubbard 1997).

Azzal, hogy a prostitúciót – legtöbbször ok nélkül – szorosan összekapcsoljuk az emberkereskedelemmel, egyben attól is elzárkózunk, hogy észrevegyük a háttérben rejlő okok sokféleségét, melyek magyarázatul szolgálhatnak arra, miért és hogyan tevékenykednek a nők a prostitúcióiparban. Az emberi jogi szervezetek, a rendőrség, a jogászok és a tudósok tevékenysége egyrészt gyakran kimerül azon személyek keresésében, akik a háttérből irányítják és futtatják a prostituáltakat, másrészt gyámkodnak a prostituáltak felett, amivel cselekvésképtelen kiskorúvá degradálják őket. A komplex kiváltó okokat – a „küldő államok” elégtelen kisebbségi integrációs programjaitól Közép- és Kelet-Európa gazdasági kolonizálásán vagy a világgazdasági válságon és annak következményein keresztül egészen az elavult törvényi szabályozásokig – jelentőségük ellenére legtöbbször nem veszik figyelembe. Szükség van tehát egy olyan, differenciált megközelítésre, amely a szereplőket és hátterüket, valamint tereiket helyezi a vizsgáldás középpontjába.

A női szexmunkásokkal, valamint állami és nem állami intézmények képviselőivel folytatott beszélgetések azt mutatják, hogy Magyarországon a prostitúció a rendszerváltás előtt nem jelentett társadalmi problémát: vagy mert nem létezett, vagy mert nem annak fogták fel. A vasfüggöny lebontásával azonban Európában megnyíltak a határok a „prostitúció transznacionális nyugat-keleti piaca” előtt is (Huterer, Sapper, Weichsel 2006, 5.). Ezzel egyidejűleg a posztkommunista országokban a prostitúció új értelmezést kapott, társadalmi problémaként jelent meg. Ezen értelmezés jogosultságát ma is bizonyítják mindazok, akik anyagi, megélhetési okokból prostituálódni kényszerülnek, és emiatt a társadalmi kirekesztettséggel is szembesülniük kell. Ugyanis elsősorban olyan, a társadalom periferiájára szorult emberekről van szó, akik nem vagy alig látnak más lehetőséget arra, hogy bevételi forráshoz jussanak. Ahogy azt tanulmányom bemutatja, e helyzet elsősorban a roma kisebbséget érinti, bár a szexiparban nem kizárólag romák tevékenykednek.

Magyarországon a rendszerváltás, a piacgazdaságra való áttérés negatív következményei, valamint az ennek folytán élesedő munkaerő-piaci, társadalmi és térbeli szegregáció döntő szerepet játszottak abban is, hogy a roma népesség körében megjelent az utcai prostitúció. Kertesi (2004, 3.) szerint „a gazdasági átalakulás terhei legnagyobb mértékben a roma népességre nehezedtek. Ennek eredményeként a romák a 20. század során másodszor veszítettek el megélhetésük alapját.” A prostitúciót tanulmányomban olyan túlélési stratégiaként értelmezem, amely (az itt bemutatott régiókban) elsősorban a roma népesség körében – de nem minden romák lakta településen vagy városrészben – alakult ki, a gazdasági kirekesztettség, a tartós munkanélküliség és a háztartások szintjén jelen lévő strukturális szegénység következményeként.

Nyugat-Európában a vöröslámpás negyedek legtöbbször vizuálisan jól felismerhetők, és a várostervezés feladatkörébe tartoznak. Magyarországon ez nem így van. A prostitúció terei meghatározhatók ugyan a törvények alapján, de e terek a gyakorlatban elsősorban annak függvényében alakulnak, hogy maguk a szexmunkások miként értelmezik a tiltást bizonyos helyeken. Az a passzivitás, amely az utóbbi húsz évben a magyar politikát e vonatkozásban jellemezte, gátolta az elmozdulást a szexmunka megítélésében. Ennek következményeként nem tudtak meggyökeresedni a prostitúció szabályozott terei sem. A társadalomföldrajzban és a szociálgeográfiában a nyugat-európai vöröslámpás negyedekről már számos elemzés született Walesről, Angliáról (Hubbard 1997, 1998, 2001; Hubbard, Matthews, Scoular 2008; Hubbard, Sanders 2003; Sanders 2004), Franciaországról (Hubbard 2004), Németországról (Löw, Ruhne 2009; Ruhne 2006) és Spanyolországról (Agustin 2007). Délkelet- és Kelet-Európa egyes részein is széles körű tudományos vizsgálatok folytak – bár kevésbé térbeli szempontból –, mint például Lengyelországban (Klich-Kluczevska 2006), Oroszországban (Fieseler 2006; Tjurjukanova 2006) vagy Bosznia-Hercegovinában (Kartusch, Reiter 2006). Ezzel szemben a magyarországi prostitúció helyeire eddig nem irányult figyelem.

Mindennapi földrajzteremtés – a prostitúció tereinek performativitása

A cselekvéseméleti értelmezések szerint a prostitúció tereit az állam és az intézmények mellett a szexmunkások és ügyfelek hozzák létre. Egy harmadik résztvevő is hozzájárul a tér kialakulásához: a terek társadalmi megítélése. Werlen (2000) értelmezésében a „földrajzcsinálás” (Geographie-Machen) normatív-politikai, termelési-fogyasztási és informatív-szignifikatív lehet, középpontjában az emberi testtel. E megközelítés a tér konstrukciós és rekonstrukciós folyamatát vizsgálja – nem pedig a térbeli mintázatokat írja le –, figyelmet fordít az etnikai és a nemek szerint tagolódo regionalizálások szerepére, és feltételezi, hogy a „tér mindig cselekvésspecifikusan alakul ki” (Werlen 2000, 351.), ezért jelentése időről időre változhat. A tér társadalmi karaktere tehát „csak azon emberek társadalmi gyakorlatainak kontextusában bontakozik ki, akik benne élnek, használják és újratermelik azt” (Läpple 1991, 197.). Elemzésem előterében e megközelítésnek megfelelően az utcai strichelés mozgó és változó helyszínei állnak, azok, ahol a szexmunkások klienseikkel kapcsolatba lépnek (azaz nem feltétlenül a szolgáltatás teljesítésének helyszínei).

Mivel tanulmányom a női prostituáltakra és cselekvési tereikre koncentrál, a tér alakulását nem szemlélhetjük a nemektől függetlenül. A társadalmi struktúrák és a közösségi cselekvés mindig kapcsolódnak a térhez, tehát a társadalmi és a biológiai nem (gender, sex) nem létezhetnének tér nélkül (vö. Löw

2001; Schuster 2010). Társadalmi nem alatt Judith Butler komplex, történeti-diszkurzív hatalmi viszonyrendszert ért, amely a folyamatos ismétlődés révén jön létre. Azaz a performatív szexuális normák a társadalmi cselekvésekben és gyakorlatokban folyamatosan újratermelődnek (Butler 1988; Schuster 2010). Ha tehát a test és a nem performatív létezők, akkor a terek is performatív termékek, ahol nem a terek ruházódnak fel nemi jelleggel, hanem a nemi jelleg válik térbelivé (Wastl-Walter 2010). A test és a nem performativitása igazolja a tér létezését, miközben időbeli és közösségi dimenziókban változik. Az utcai strichelés példáján jól látható, hogy tér csak akkor létezik, ha a test és a nem performatívan létrehozza. Abban a pillanatban, amikor mindkettő eltűnik, a strichelés helyszínéből például újra bevásárlóutca, parkoló vagy pályaudvar válik. „A nemi test (gendered body) kulturálisan korlátozott korporeális térben cselekszik, már létező elvek keretein belül formálja meg az egyes interpretációkat” (Butler 1988, 526.). E cselekvési keretekre és irányvonalakra erősen rányomják bélyegüket a társadalom heteroszexuális normái, amelyek „a társadalom privát és nyilvános szférákra való felosztásáért felelősek” (Schuster 2010, 77.).

A nyilvános tér – amely alatt nemcsak tereket, utcákat vagy parkokat értünk, hanem közösségi helyeket is, kávéházakat, üzleteket, bordélyokat stb. – Valentine (1996) szerint nem aszexuális. A törvény, a szabályozások és a társadalmi viselkedés ismétlődése a tér performatív heteroszexualizálását fejezi ki (vö. Schuster 2010; Valentine 1996). Ez a prostitúció azon tereire is érvényes, melyek időszakosan a szexmunkások által felkínált szolgáltatások révén, valamint a futtatók és a rendőrség jelenlétével mutatnak ismétlődő performativitást. Az a szexualitás tehát, amelyet a törvény és a társadalom heteroszexuális normái a privát – a nyilvánosság számára nem látható – szférába utaltak, ellentétben áll a nyilvános terek szexualizálásával. A szexualizálás itt nem a tér már egyébként is létező heteroszexuális jellegét jelenti, hanem a női nemnek, a megvásárolható szerelemnek és annak a megjelenítését, hogy az e helyeken vásárolt és eladott szexuális aktusok piacot teremtenek – a prostitúció piacát. Ez az ellentmondás oda vezet, hogy az állam és a társadalom kriminalizálja a prostitúciót és a nemiséget. Mindezek ellenére az utcai strichelésnek szüksége van a nyilvános térre mint a reprezentáció nyílt színpadára, amely így a küzdelem helyszínévé válik (Belina 2006).

Módszerek

Ahhoz, hogy a lokális jelenségeket globális kontextusba ágyazhassam, a több helyszínről kutatás módszerét választottam, így Zürich (mint fő célterület) mellett elsősorban Nyíregyházát (fő kiindulópont) vizsgáltam, és annak érdekében, hogy jobban megértsem a magyarországi prostitúciót, Pécsen és Budapesten is

folytattam kutatást. Utóbbi két város a szexmunkások (utcai prostitúció) Svájcba irányuló, munkavállalási célú migrációjában jelentéktelen (Budapest), illetve semmilyen szerepet (Pécs) nem játszik, de világosan szemlélteti a prostitúciós terek létrejöttének legkülönbébb módjait. Mivel a tanulmány középpontjában – a prostitúció korábban igencsak kiterjedt szerveződése miatt – Nyíregyháza áll (amely várost többször is felkerestem), a tanulmány nem tekinthető a vizsgált városok összehasonlító elemzésének.

A kutatás alapját a résztvevő megfigyelés mellett elsősorban 40 interjú¹ képezi, amelyek Svájcban készültek magyar prostituáltakkal (az anyanyelvükön), valamint további 17 beszélgetés, amelyeket Magyarországon folytattam 2010-ben és 2011-ben. Kérdéseket tettem fel ezen kívül a szexmunkások élettársainak, megkérdeztem szociális munkásokat, valamint állami intézmények képviselőit (városi igazgatási szervek, rendőrség) és a tanulmányban bemutatott magyarországi roma települések számos lakóját. A helyi lakosokkal és a szexmunkásokkal készített interjúkban mindig rákérdeztem etnikai hovatartozásukra is.² Mivel csak két férfi szexmunkással készítettem interjút és csak egy olyan helyszínt vizsgáltam, ahol férfi prostituáltak jelentek meg, a tanulmány a női szexmunkásokra koncentrál. És bár a későbbiekben a magántereket is említtem, a vizsgálat tárgyát mindig a magyarországi nyilvános terek képezik.

A prostitúció és a tér sajátos viszonya Magyarországon

Magyarország az ENSZ Kábítószerügyi és Büntőzésprevenziós Hivatalának adatai szerint az emberkereskedelemmel összefüggő szexuális erőszak áldozatait tekintve fontos származási helynek és tranzitországának számít (Romani 2008; UNODC 2006). Ez arra utal, hogy külföldön nagy számban vannak jelen (nem önként) magyar szexmunkások. Magyarországon elsősorban magyar nők dolgoznak, a külföldi szexmunkások száma elhanyagolható mértékű.³ Ez a helyzet főként a törvényi szabályozással magyarázható, amely kimondottan nem tiltja a prostitúciót, hanem pontos iránymutatást ad arról, hogy az hol nem folytatható. Kifejezetten tiltja a tevékenységet például lakóövezetek (50 m), autópályák (100 m) vagy iskolák és óvodák (300 m) közelében (1999. évi LXXV. törvény, 7. §). Végül soron a földrajzi fekvés dönti el, hogy a prostitúció hol tud teret nyerni. A legtöbb esetben a tiltás kiterjed a városok egész területére és bevezető útjaikra: olyan patchworköt láthatunk, amelyet kriminalizált és nem kriminalizált terek foltjai alkotnak. Ugyanakkor a kriminalizált tér „nem magában véve a társadalmi kontroll tárgya, hanem stratégiai eszköz azon személyek és csoportok ellenőrzésére, akik e térben tartózkodnak” (Belina 2006, 123.).

Emellett a szexmunkások Magyarországon kötelesek háromhavonta egészségügyi ellenőrzésnek alávetni magukat. A magyar törvénykezés tehát nem túl barátságos a külföldi szexmunkásokkal, a hazaiakat pedig külföldi munkavállalásra

készteni. A prostitúciós törvény konzekvens alkalmazása országsszerte gondoskodott arról, hogy a prostituáltak megfélemlítve érezzék magukat, és így arra kényszerüljenek, hogy szolgáltatásaikat a kirekesztett legális helyszíneken kínálják fel; vagy ha ez nem lehetséges, kreatív módon úgy alkalmazkodjanak a keretekhez, hogy a rendőrséggel való kapcsolatot messziről elkerüljék. Azt, hogy ez a gyakorlatban miként lehetséges, a három magyar város prostitúcióipara jól mutatja.

Budapest

Az alábbiakban a prostitúció három budapesti színterét vizsgálom. Területük a belvárostól való távolságukat és népsűrűségüket illetően eltér egymástól, ezáltal jól láttatják, hogyan viszonyulnak a szexmunkások a különböző terekhez és az állami szabályozó intézményekhez.

A Korányia⁴

Az első tárgyalt terület, a Korányi utcáról elnevezett hely Budapest VIII. kerületében található, a központtól délkeletre fekszik. A József körút és az Orczy utca között elterülő alig két kilométeres szakaszt az épületek állagának fokozatos, szemmel látható romlása és a városkép általános elhanyagoltsága jellemzi. E szakasz keleti szélére érve a népesség összetétele is megváltozik: elsősorban szociálisan hátrányos helyzetű csoportok, köztük magyar roma, ún. *romungró* népesség él itt (Hajnal 2000; Kemény 2002). A legtöbb roma család szociális segélyből és gyesből él, munkanélküliek, bevételeik meghatározó részét a női prostitúció képezi.⁵

Jogi szempontból a Korányiában nem létezhetne legális utcai strichelés, ez az oka annak is, hogy a legtöbb szexmunkás öltözete kevésbé feltűnő. A Korányi utca egy kis park mellett található, amely a negyed legfontosabb prostitúciós színterének számít, éjjel-nappal megfordulhatnak itt a prostituáltak és futtatóik. Nincs szabályozott munkaidő. Csak a nyári hónapokban fordul meg itt kevesebb nő, mivel közülük sokan a Balatonhoz utaznak, a külföldi turistáktól nagyobb bevételt remélve.⁶

A nyilvános park a városkép meghatározó jelentőségű tereként a szexmunkásoknak jó munkahelyül szolgál. Az ott lakók számára így az egykori pihenőpark idővel egészen új térré alakult át – a prostituáltak és futtatóik találkozóhelyévé. A park eredeti funkciója az egész napos prostitúció, tehát a test bizonyos (térmeghatározó) aktusainak permanens ismétlődése (Butler 1988) folytán teljesen megváltozott. A társadalmi terek ilyen konstrukciójában döntő szerepet játszanak az egyének cselekvései, valamint az őket egymáshoz fűző kapcsolatok (Wastl-Walter 2010).

Időközben a Korányi utcánál térfigyelő kamerákat helyeztek el, ami egyfelől jelentősen megnehezíti és veszélyesebbé teszi a szolgáltatás felkínálását – mivel így kevesebb idő jut a prostituált és a kliens közötti alkura –, másfelől igencsak megkönnyíti a rendőrség munkáját. Sanders (2004) kimutatta, hogy az intenzívebb rendőrségi ellenőrzés a prostitúció színterein jelentős mértékben befolyásolja a nők piaci viselkedését és biztonságát, a megfigyelés a prostitúció földrajzi áthelyeződéséhez és végül további kirekesztődéshez vezet.

Egy másik, bár nehezen észrevehető tér is található a Korányiában. Itt sem feltűnő a nők öltözete, és az is előfordul, hogy a nők gyermekei mellettük játszanak. Mivel főként a nyári szünidőben hiány van napközis és egyéb gyermekfelügyeleti programokban, az anyáknak munka közben is felügyelniük kell gyermekeikre. A Korányia előzőleg bemutatott helyszínével szemben itt a nők csak napközben dolgoznak.

Mindkét hely azt mutatja, hogy a normatív-politikai szempontok szerint kialakított helyeket a szexmunkások és klienseik a termelési-fogyasztási igények szerint változtatják meg. Mivel mindkét helyen tilos a prostitúció, láthatatlanul konstruálódnak a közösségi és performatív terek, így nem térképezhetők fel egyértelműen, hiszen a nők állandó mozgásban vannak, hogy ne tűnjenek egy helyben álló prostituáltnak. Mozgásukkal egyúttal a prostitúció helyszíne is változik. Eközben a „cselekvés nemre (de életkorra, társadalmi osztályra és etnicitásra egyaránt) vonatkozó elvárásai meghatározott térbeli kontextussal kapcsolódnak össze” (Wastl-Walter 2010, 33.). Konkrétan ez a következőt jelenti: itt tilos a prostitúció, ezért annak jelei nem mutathatók meg, de azért (illegálisan) működhet ebben a térben is (mert létezik kereslet és kínálat).

Gubacsi út⁷

A Gubacsi úti prostitúciós zóna a Korányi utcától 4-5 km-re délre, egy lakóövezet szélén található. A szomszédos iparterület és az itt található vasúti sínek már csak részben működnek. Közvetlenül a prostitúciós zóna szomszédságában műveletlen zöld- és szabad területek helyezkednek el. A tér piszkos, félreeső és rejtett, társadalmi és térbeli szempontból is kirekesztett. Hubbard rámutat arra, hogy az ilyen helyek láthatóságának mértékét a társadalmi nyilvánosságban gyökerező domináns morális földrajzok határozzák meg, ezért a prostitúció egyes helyeken elfogadottabb, mint másutt (Hubbard 1997). Löw (2006, 185.) szerint „az »amorális«, a szenny és a betegség láthatósága saját világunkon kívül helyezhető”. Aki tehát szolgáltatásért a Gubacsi útra akar jönni, járművel teheti azt meg, s mivel félreeső helyről van szó, maguk a szexmunkások is leginkább úgy juthatnak oda, hogy élettársuk viszi őket kocsival.

A Gubacsi úti övezet fő jellegzetessége a szervezettség. Ez Budapest leginkább tolerált helyszíne, noha jogi szempontból nem fekszik legális zónában. A szexmunkásoknak itt fizetniük kell a helyért, 5000 Ft-ot naponta, ehhez jön

hetente további 1000 Ft, amelyet hajléktalanok kapnak a hulladék eltávolításáért (bár ez a szolgáltatás csak időnként működik). A magyar viszonyokhoz képest igen magas helypénzek a nők élettársain keresztül gyaníthatóan egyetlen ember zsebébe vándorolnak, aki a Gubacsi utat ellenőrzése alatt tartja.⁸

Aki a Gubacsinál dolgozik, sok pénzt akar keresni – és kell is, hogy keresen, mert másként nem térülnének meg a befektetései. A rendőrség itt toleránsabb, a helyszín földrajzilag eldugott, mindez lehetővé teszi, hogy a nők hivalkodóbb külsőt öltsenek. A legtöbb itt dolgozó szexmunkás Budapesten él, csak kevesen jönnek a környező településekről. A Koránia szexmunkásaival ellentétben a Gubacsin dolgozó prostituáltak külföldi tapasztalatokkal is rendelkeznek, amelyeket elsősorban Amszterdamban és Zürichben szereztek. A nyári hónapokban sok nő áteszi székhelyét a Balatonhoz vagy külföldre, mert Budapesten a szolgáltatások iránti kereslet ilyenkor csökken, míg a turisták által kedvelt más régiókban növekszik.

Nyugati pályaudvar⁹

A Nyugati pályaudvarnál lévő helyszín több sajátosságot is mutat. Az utcaszint alatt van, a prostituáltak a metróhoz vezető aluljáróban kínálják magukat, feltűnésmentesen dolgozva. Ez egyike az ország azon kevés helyeinek, ahol férfiak is folytatják a tevékenységet (melegstrichelés). A vizsgálat idején a férfi szexmunkások elsősorban Románia magyar nyelvű területeiről érkeztek. Érdekes a prostituáltak munkaideje is, ugyanis csak az ebédidő körül és a munkaidő végeztével reménykedhetnek kliensekben. Itt kevés prostituált dolgozik rendszeresen, mert egy aluljáróban fokozott mértékű a kriminalitás (a drogárusítás és -fogyasztás, verekedések és lopás), így a rendőrség rendszeresen jelen van, s ez együttesen rendkívül magas stresszfaktort jelent. Bár az aluljáróban tilos a prostitúció és az e célra kiadott helyiségek tulajdonosai bűncselekményt követnek el, a szexmunkások jelenléte egyrészt a nagy ügyfélforgalommal, másrészt a szolgáltatások nyújtására alkalmat adó helyek közelségével magyarázható. A férfi prostituáltak az aluljáró férfi WC-jét használják, a nők egy-egy közeli szexshop infrastruktúráját (egy szexshopban egy kis helyiség bérleti díja óránként 1000 Ft). Hubbard (2004) szerint a nyilvános tereket úgy alkotják meg, hogy azok kielégítsék a jómódú társadalmi rétegek kívánságait és igényeit, ezzel szemben szisztematikusan kirekesszék a társadalom fenyegetőnek és alacsonyabb rendűnek tekintett rétegeit. A férfi és női szexmunkások alkalmazkodása ehhez a sajátos helyhez, és az, hogy képesek az ezzel együtt járó stresszt vállalni, világosan érzékelteti a hatalmi játszmát, amely a törvényalkotó és a szexmunkás között zajlik a nyilvános tér birtokba vétele érdekében.

Pécs¹⁰

Pécsett, illetve Pécs környékén két fő prostitúciós helyszínen folyik utcai szexmunka. Az első egy roma negyed és egy vele szomszédos lakóövezet közötti határon helyezkedik el, és „kis pályának” nevezik. A másik sokkal távolabb fekszik Péctől, és „nagy pályának” hívják. Míg a „kis pályán” csak akkor dolgoznak a roma negyed asszonyai, ha pénzhányban szenvednek, addig a „nagy pályára” a nőket – csakúgy mint a budapesti Gubacsi útiakat – mindennap kiviszi az élettársuk és aztán értük is megy. Ezeknek a nőknek tehát rendszeresen dolgozniuk kell.

Külföldi szexmunkások Pécsett nincsenek. Azokban az időkben viszont, amikor a balkáni háború miatt NATO-csapatok állomásoztak Pécsett, a prostitúció számottevően nőtt. „Már 1996 januárjától ideiglenesen állomásoztattak NATO-haderőt: az IFOR utánpótlási bázisait rendezték be Kaposváron és Taszáron (6700 katona az Egyesült Államokból), valamint Pécsett (skandináv haderő)” (fes.de; nato.int). Az IFOR (Implementation Force) utánpótláscsapatok, az SFOR (Stabilisation Force) állomásoztatása kezdetétől észlelték ukrán szexmunkások jelenlétét is.

A városközponttól északra elterülő övezet valamikor bányatelep volt. A helyi szociális munkások szerint mintegy 1000 fő él itt, kb. 95%-uk romának mondható. A legtöbben regisztrált munkanélküliek és szociális ellátásban részesülnek. Csak kevés családban van három gyereknél kevesebb, és van olyan család, ahol számuk meghaladja a tízet. Feltűnően alacsony a településrészen a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők száma, mint ahogyan a rendszeresen iskolába járó gyerekek száma is (a negyed saját óvodával és alsó tagozatos iskolával rendelkezik.)

A „kis pálya”, vagyis az a főút, amelynek szélén a roma nők fényes nappal kuncsaftvárnak, a határt jelenti romák és nem romák között, ugyanakkor ez az a hely, ahol a két csoport időszakosan összekeveredik egymással. Következésképp a tér e helyütt állandóan (újra)temelődik, ezáltal tér-idő dimenzióban változó társadalmi folyamatot eredményez (Löw 2001).

A „nagy pálya” a várostól néhány kilométerre, a horvát határ irányában helyezkedik el, Pécs „legális” vöröslámpás negyedének számít. A prostitúció e helyszíne „semleges” terepen van, mivel nem érint törvény szerint tiltott övezeteket. Ez a távolság magyarázat lehet arra is, hogy nem csak roma nők dolgoznak itt, bár kétségtelenül a többséget alkotják.¹¹ A törvényi szabályozás miatt a nők nem közvetlenül a főúton, hanem néhány száz méterrel odébb, kis föld- és erdei utakon tevékenykednek. Ezt a távolságot azonban áthidalják, kuncsaftjaikkal vörös szalagok és napernyők segítségével kommunikálnak (1. ábra). A vörös szalagok az út mentén a nők jelenlétére utalnak, egy becsukott napernyő a földúton azt mutatja, hogy éppen ügyfelet szolgálnak ki. Minden földúton csak egy nő áll. A szimbólumok egyfelől a szolgáltatást felkínáló személy és az ügyfél közötti kommunikációt szolgálják,¹² másfelől a teret jel-

1. ábra: A „nagy pálya” Pécs mellett
“Nagy pálya” in the outskirts of Pécs

képező alkalmatosságok (Werlen 2000), „melyekkel társadalmi funkcióik kognitív felismerhetőségét és affektív azonosulási lehetőséget is közvetíteni lehet” (Läpple 1991, 197.). Cselekvéseméleti nézőpontból e tapasztalatokhoz kötődő jelképek nélkül nem létezhet „szubjektumtól független szimbolikus tér (...) vagy szubjektumtól független szimbolikus táj” (Werlen 2000, 335.). Ebből következőleg a földút földút, és csak a jelképek elhelyezésével, valamint a szexmunkások jelenlétével válik heteroszexuális-normatív hangsúllyal bíró prostitúciós térré.

A „kis pályán” lévőkkal szemben a „nagy pályáról” némelyek, még ha ritkán is, külföldre (főleg Bécsbe) mennek dolgozni, mások pedig a Balatonhoz. A „nagy pályán” a nők legalisan dolgoznak, orvosi igazolással rendelkeznek. Mivel számukra a létfenntartáshoz szükséges bevételt jelenti a prostitúcióból származó jövedelem, kerülik azt a nagyobb rizikót, amit a „kis pályán” tevékenykedő nők magukra vállálnak.

Nyíregyháza¹³

Nyíregyháza a prostitúcióban országos és nemzetközi szinten is különleges jelentőséggel bír. Ugyan 2010 óta már csak korlátozottan beszélhetünk utcai strichelésről, ezt megelőzően azonban ebben a városban volt a legdifferenciáltabb az utcai strichelés, ami magyarázatul szolgálhat arra, hogy Nyíregyháza miért játszik ma is fontos kibocsátó szerepet a szexmunkások nemzetközi migrációjában. A város példaszerűen mutatja, hogyan alakulnak ki és változnak a terek a szexmunkások és a szabályozó állami intézmények tevékenységének eredményeként. Az elemzéshez 2004-ig kell visszanyúlnunk, amikor a város vezetése elhatározta a prostitúció felszámolását. A kísérlet, hogy türelmi zónákat jelöljenek ki Nyíregyházán belül, a lakosság tiltakozása miatt meghiúsult. Ezután a város szigorú koncepciót követve megszüntette a prostituáltaknak addig nyújtott segítséget (óvszerosztás, tanácsadás stb.), és azokra a nőkre, akiket prostitúción kaptak, minimum vizsgálati fogság várt. Három év elteltével a város szempontjából érzékelhető sikert hoztak az intézkedések, öt év után pedig gyakorlatilag eltűnt az utcákról a látható prostitúció. Az egykori helyszíneken ma már csak elvétve fordul elő néhány nő.¹⁴

Nyíregyházán a nők egyszerre több helyszínen is kínálták szolgáltatásaikat. Alapvetően a belvárosi körgyűrű közelében, a központtól délre tartózkodtak, olyan helyeken, ahol azt a törvény tiltotta. Elsősorban a pályaudvarhoz vezető, tehát a legforgalmasabb utca helyeiért folyt az 1990-es évek elején a legkeményebb harc. Más utcák, például az Arany János utca, ugyancsak a prostitúció fő színtereivé váltak. Bár ez az utca lakott területen helyezkedik el, a kis mellékutcák jó menekülő útvonalat jelentettek a rendőrség elől. Az állami nyomásgyakorlásra válaszul a nők és futtatók újabb és újabb stratégiákat eszeltek ki. Míg eleinte a nagyobb utcák voltak fontos terepek, ahol a kuncsaft már messziről láthatta a nőket, később a kisebb utcák szerepe nőtt meg, ahol a nők gyorsan elrejtőzhettek a rendőrség elől. Földrajzi elhelyezkedésüket vizsgálva az utcai prostitúció kb. három kilométeres sugarú kört alkotott, a pályaudvarral a középpontban.

A város helyi képviselői, a rendőrség és nem kormányzati szervezetek (a Periféria Egyesület) szerint a nyíregyházai utcai prostitúcióban a kezdetektől a roma nők jelenléte dominált (kb. 90%), akiket vagy külső, vagy családon belüli személy futtatott. Persze nem mindenki viselkedett azonos minta szerint. Három kategóriába sorolható a szexmunkások és a futtatók kapcsolata. Az elsőben a nő és férfi közötti kapcsolat kizsákmányoláson alapul. A nőnek éppen annyi pénzt juttatnak, amennyi a családja túlélésére elegendő, de a bevétel legnagyobb részét a prostitútor tartja meg. A második kategóriát a rokoni kapcsolat jellemzi, a prostitútor (fiútestvér, nagybácsi, unokatestvér) és a nő ugyanabból a nagycsaládból származik. A pénz így teljes egészében a családban marad. Az utolsó csoportba azok az esetek tartoznak, amikor a prostitútor a rokonságból származó nőket (gyakran a feleséget) és idegen nőket egyaránt dolgoztat. A női családtagoknak sokszor csak abban az esetben kell rendelkezésre állniuk, ha a

többiek nem hoznak elég bevételt, ilyenkor vagy ők is dolgoznak, vagy a felügyeletet látják el. Ezek a különböző típusú kapcsolatok fontosak a tér alakítása szempontjából, mert bár Nyíregyházán belül a strichelés már nem jelentős, egy itteni roma közösség mozgatja a Nyíregyházáról és környékéről kiinduló nemzetközi prostitúciós migráció szálait. Ezt jól érzékelteti Zürich és Amszterdam példája: az ottani szexmunkások többsége ugyanis Nyíregyháza térségéből származik (Finger 2013; Sebhelyi 2012).¹⁵

A szóban forgó roma negyed, a Huszár lakótelep (a köznyelvben: Guszev) földrajzilag a főpályaudvar közelében helyezkedik el, ami megmagyarázza, hogy a prostitúció terei éppen a város délkeleti részén alakultak ki. A Guszevtől mind-egyik helyszín gyalog is néhány perc alatt elérhető. A 2006–2010 közötti időszakban bizonyosan nagy volt a kereslet a prostitúciós szolgáltatás iránt, ugyanis az öt év alatt mintegy 3500 esetben helyeztek prostituáltakat és futtatóikat vizsgálati fogságba, amint ezt a nyíregyházi rendőrség egy nem nyilvános jegyzőkönyve bizonyítja. Ez a nagyszámú szexmunkás semmiképp sem dolgozhatott irányítás nélkül. Egyes stricik egyidejűleg több nőt is futtattak, a női szexmunkások az egyes utcákat egymás közt a futtatókról nevezték el. Ha 3 km-en 70 szexmunkás dolgozott, akkor minden 40 méteren találkozhattunk volna egygel, 30 nő esetén minden 100 méterre jutott volna egy.¹⁶ A tér tehát szűkös volt, ami nem ritkán konfliktusokat okozott a szexmunkások vagy a stricik között. E territorializációs folyamatok a hatalmi viszonyokat és a tulajdonigényeket fejezik ki, és egyben előfeltételei a sikeres, profi módon megszervezett prostitúciónak.¹⁷ Werlen (2000) szerint a tér feletti hatalom egyidejűleg a szubjektumok fölötti hatalomgyakorlást is jelent, mégpedig a test kényszerítésével. A prostitútorok térfoglalása és prostitúciós tér fölötti hatalma tehát lehetetlen lenne anélkül, hogy kiterjesztenék befolyásukat a szexmunkásokra, illetve azok egymásra. A tér lehatárolása vagy kisajátítása ily módon azoktól a tulajdonságoktól és testi képességektől is függ, melyeket az illető térfoglalóknak tulajdonítanak (Wastl-Walter 2010). E hatalmi harcok egy nem mindenki számára felismerhető vizuális térben játszódtak le, mivel napközben a lakóövezetek vagy a pályaudvar környéke „normális” funkciót töltöttek be (például a járókelők, az utcai közlekedés révén). Ténylegesen azonban a rivalizáló csoportok között világos határok léteztek, meghatározott tájékozódási pontokkal. A tér ilyen átalakulása jól érzékelteti a társadalmi tények területi vonatkozásait (Kötter 2007), hiszen a tér időszakosan újjalakulhat, majd egy bizonyos időtartamra visszarendeződhet. A tér tehát többdimenziós, összefüggő és semmi esetre sem statikus (vö. Rose 1993; Wastl-Walter 2010). Ez az oka annak is, hogy a pályaudvar környéki prostitúciós tér nem ábrázolható kétdimenziósan, hiszen állami és társadalmi perspektívából tekintve egészen különböző feladatokat lát el. Ráadásul a nyíregyházi helyek sem voltak állandó helyszínek, vándorlási folyamatok jellemezték őket.

A női szexmunkások túlnyomórészt a Guszevben éltek, de nem feltétlenül Nyíregyházáról származtak. Idővel ugyanis a futtatók igyekeztek saját női rokonaik mellé ismeretlen nőket is szerezni más roma negyedekből vagy környék-

beli településekről. A magyarországi romák között a rendszerváltás előtt a prostitúció nem jelentett kereseti lehetőséget. A prostitúció csak egy olyan negyedben válhatott családok lehetséges megélhetési, túlélési stratégiájává, mint a Guszev, amely eredendően nem lakóövezet volt. A hajdani kaszárnyát¹⁸ a 2. világháború után zárták be. A jó állapotban lévő házakat először a felsőbb osztályhoz tartozó családok bérelték ki, akik azonban az 1960-as évek végére kiköltöztek. Attól fogva a Guszev üresen állt, majd idővel Magyarország legkülönbözőbb területeiről csábított romákat. Végül a Guszevben sokszínű roma társadalom alakult ki, amely kevésbé kötődött a helyi tradíciókhoz és a történetileg kialakult struktúrákhoz. Ehhez járult még a negyed földrajzi fekvése, mert ugyan a városrész a pályaudvar közelében található, de a sínek, falak, bokrok jól érzékelhetően elhatárolják a környéktől, és kívülről nézve nem látszik szegénynegyed mivolta. Nyíregyháza többi lakosától való térbeli elkülönülése, de a városközponthoz való közelsége a Guszevet ma is vonzó prostitúciós helyszíné teszi. A környékről történő beáramlással a Guszev egyre inkább ugródeszkává válik az olyan nők számára, akik Nyíregyházán prostituálódnak, majd később külföldön – pl. Svájcban és Hollandiában, ahol legális feltételek között tevékenykedhetnek – több bevételre tehetnek szert.

A kutatás során újra és újra felmerült az uzsora problémája. Szociális munkások arról számoltak be, hogy a romák pénzügyi szükséghelyzete gyakran vezet ahhoz, hogy kétségbeesésükben uzsorásokhoz fordulnak kölcsönért, amit aztán csak a prostitúcióból származó bevételekből tudnak törleszteni. A kijelentések feltevéseken alapulnak, nem erősítik meg közvetlen források. Bármi-lyen okai is legyenek a Guszevben élőknek a prostitúcióra, úgy tűnik, hogy a tevékenység az utóbbi két évtizedben elfogadottá vált, amelyet generációról generációra adnak tovább. A Guszevben a kisfiúk Mercedesről és harci kutyákról álmodoznak (ezek a környék státuszszimbólumai), és egyszer nagy futtatók szeretnének lenni. A lányok viszont – ahogyan ez a helyi beszélgetésekből kiderült – kis családról, jobb életéről álmodnak, nem pedig a prostitúcióról.

A legtöbbben, akik a nyilvános tereken tevékenykedtek, időközben elhagyták a várost és külföldön dolgoznak, ami azonban nem jelenti a prostitúció teljes eltűnését. A legtöbbben gyaníthatóan belső magánterekben kínálják szolgáltatásait: lakást vagy szobát bérelnek, esetleg ismerősökét, rokonokét használják. A klienseket már nem az utcán szerzik, hanem apróhirdetéseken, sajtópropagandán, SMS-en vagy telefonon keresztül. Úgy tűnik, a rendőrség kikerülésének ez a módja – az elvándorlás mellett – az országban egyre inkább elterjed.¹⁹

Roma nők, prostituáltak és téralakítók

A prostituáltak munkája szervesen kapcsolódik családi vagy külső prostitútorokhoz és az egész nagycsaládhoz. A futtató fogalmát és funkcióját itt nem vizs-

gálom részletesen, ugyanis az, hogy a futtató sokszor élettárs is vagy – mint azt Löw és Ruhne (2009) megállapítják – üzletember, más nézőpontot igényel a szexmunkások és futtatóik közötti függőségi viszonyok vizsgálatában.²⁰

A tér alakításában a női szexmunkások mellett tevékenyen részt vesznek családjaik, futtatóik és klienseik, hasonlóan az állam törvényeihez, rendőrségéhez és a közigazgatáshoz. E helyütt azonban a nőkre fókuszálók, mivel ők a társadalomban betöltött sajátos helyük ellenére a téralakítás fontos részesei. Kik tehát azok a szexmunkások, akik a teret formálják, a prostitúció színterévé alakítják és ezzel a társadalomban szimbolikus értéket adnak neki? Mint ahogyan az egyes prostitúciós helyek elemzéséből kiderült, a női szexmunkások többségében magyar romák, így az elemzésben nem hagyható figyelmen kívül az etnikai dimenzió.

Magyarországon a romák többsége az 1989/90-es fordulat óta gazdasági, társadalmi és egyre több helyütt térbeli kirekesztettségben – növekvő számban gettósodó kistépeléseken, városi szegregátumokban – él (lásd ehhez például Blénesi 2002; Forray, Mohácsi 2002; Hajnal 2000; Kállai 2005; Kemény 2002, 2005; Kertesi 2004; Kocsis 2002; Szalai 2008). Ez idáig sem a különböző kormányzatok, sem a gazdaság liberalizálása, sem a strukturális felzárkóztató programok, de az Európai Unióhoz történő csatlakozás sem tudták mérsékelni a szegénységet, megakadályozni annak újratermelődését és mélyülését (Szalai 2008). Éppen Nyíregyházán a kettős (szociális és térbeli) szegregáció olyan prostitúciós ipar kialakulásához vezetett, melynek szervezői és megvalósítói egyaránt romák voltak.

A romák nem tekinthetők homogén népcsoportnak, nemcsak az egyes települések különböznek egymástól, hanem az ott élő roma családok is. Hajnal (2000) kiemeli azonban a romák általános képességét arra, hogy gyorsan tudnak alkalmazkodni új körülményekhez – ez a túléléshez nélkülözhetetlen tényező. Természetesen nem minden roma közösség egyformán rugalmas, strukturált és szervezett, saját kutatási tapasztalataim alapján mégis úgy tűnik, mint ha a családon belüli struktúrák (főként a férfi és nő közötti viszonyok) lassan megváltoznának. Különösen jellemző ez a Guszevben élő romákra, ahol a nők egészen új szerepkört vesznek át, bár most is alá kell vetniük magukat a férfiakkal. A Guszevben a legtöbb család abból a jövedelemből él, amelyet a nő keres a szexiparban.²¹ Így az „egyének paradox helyzetben vannak: azáltal válnak cselekvőképpé, hogy alávetik magukat azoknak a normáknak, amelyek a cselekvéseiket strukturálták” (Schuster 2010, 68.). Először hagyja el az eddig döntően otthon lévő roma nő a házat és a gyerekeket, hogy pénzt keressen. Paradoxnak tűnik az is, hogy nincstelen, marginalizálódott nők, akik a hierarchia alján állnak, pusztán a testükkel új teret alkotnak, azt közösen megváltoztatják és ezzel egyidejűleg egész lakónegyedek alapbevételeit biztosítják.

A Guszevben mintegy 270 család él, úgy 2500 személy. Más (pécsi vagy budapesti) roma negyedekhez hasonlóan a születési ráta itt is jóval az országos átlag felett áll. Rendkívül magas a munkanélküliek száma, valamint az iskolai végzettség nélküliek aránya. A Guszev szociális negyednek számít, ahol az ön-

kormányzat az ingatlanok tulajdonosa, a lakók pedig államilag támogatott lakbért fizetnek. Sok család havi 10 000 Ft fölötti lakbért fizet olyan lakásokért, ahol nincs hivatalos áramszolgáltatás, fűtésrendszer és részben a vezetékes víz is hiányzik. Ráadásul a házak egyre inkább felújításra szorulnak, nincsenek szigetelve és különösen télen nagyon nyirkosak. Még ha szociális lakásnak nevezik is őket, egyszerűen egy slum darabjai. Építészeti szempontból az eddig leírt roma negyedek alig különböznek egymástól, ellentétben az azal a móddal, ahogyan a bennük élő emberek szerveződnek, valamint azokkal az eszközökkel és stratégiákkal, amelyekkel a lakók túlélésüket biztosítják. Feltételezések szerint a Guszevben a lakosság mintegy 90%-a a szegénységi küszöb alatt él. Nyíregyházáról sok roma család akkor költözik oda, ha másutt már nem tudja kifizetni a lakbért. Ez az önkirekesztés a marginalizált vagy hátrányos társadalmi csoportok rendkívül rossz szociális és pénzügyi helyzetben gyökerezik, de stratégiaként is értelmezhető, mely arra szolgál, hogy a pénzügyi nehézségeken úrrá legyenek (Vašečka 2003). Mitchell (2001) szerint éppen a revansista és a posztmodern városokra jellemző leginkább a hátrányos helyzetű lakosok kiszorítása, olyan csoportoké, amelyek jogi és szociális szempontból egyaránt támogatásra szorulóknak. Az így létrejövő marginalizált szegénységi szigetek a romák utolsó menedékei, ahol túlélésük és biztonságuk valamelyest garantált (Vašečka 2003). A túlélés tereihez tartoznak a prostitúció terei, melyeket értelmezhetnénk egyben a kirekesztés tereiként, de amelyek végül is a határvonalat és egyben a találkozást, összeolvadás tereit képezik a felmérések szerint a legkülönbözőbb szociális háttérű ügyfelek és szexpartnereik, tehát romák és nem romák között. Ennek az összeolvadásnak, amely a bevételek biztosítása céljából és a túlélési stratégia részeként jön létre, két síkja van. Az első összeolvadás társadalmi síkon történik, amikor a különben izoláltan élő romák kuncsaftjaikkal nyilvános terepen lépnek (testi) kontaktusba. A másik összeolvadás a tér síkján történik, amikor a nyilvános terek és a prostitúció helyei időlegesen egyesülnek.

Nyíregyházán különböző szegénységi szigetek léteznek, amelyek nemcsak a lakosság többi részétől, hanem egymástól is erősen elkülönülnek. Míg a Guszevben jelenleg már a szexmunka jelenti majdnem minden család legfontosabb bevételi forrását, más negyedekben elhatárolódnak a szexmunkától és a családtagok szexuális kizsákmányolásától. A Keleti lakótelepen például, amely egy évtizedek óta homogén módon növekvő negyed, az egész lakosság jószerivel kizárólag a kukázásból, tehát a használható szemét, fém, papír vagy ruházat összegyűjtéséből, feljavításából és újbóli eladásából él. A hulladék élelmiszerekből disznókat nevelnek. Minden háztartás rendelkezésére állnak bizonyos utcák a városon belül – bár ezeket nem hivatalosan osztották rájuk –, amelyeket akár egy vadászterületet újra és újra meg kell védeniük. E két lakónegyed eltérő túlélési stratégiái világossá teszik, hogyan feltételezi egymást kölcsönösen a tér és a cselekvés. A vegyes összetételű Guszevben, ahova régebben az egész országból költöztek romák, a kirekesztettség és az

izoláció szociális és morális változást eredményezett, míg a Keleti lakótelepen a hulladékfeldolgozás a generációk során szakértelemmé és tradícióvá fejlődött. És fordítva: az emberek is különféle cselekvéseikkel befolyásolják a teret, függetlenül gazdasági tőkéjüktől (Schuster 2010). A prostituáltak olyan helyeken alakítottak ki vöröslámpás miliőket, ahol azok korábban nem léteztek, a futtatók megalkották saját mentális városföldrajzukat (például a nem hivatalos utcanevek révén), és a Guszev lakossága lakóhelyét a Nyíregyházáról és környékéről jövő szexmunkások kiinduló- és érkezési helyévé alakította.

Összefoglalás

A prostitúciós szolgáltatások iránti kereslet, a sokakat érintő, romló gazdasági és szociális körülmények, valamint a prostitúció kriminalizálódása Magyarországon különféle prostitúciós helyszínek kialakulásához vezettek. Így az országban a prostitúció igen gyakran a kirekesztés, marginalizálás és kiszákmányolás, de egyben az állami szabályozó és végrehajtó intézmények, valamint a túlélés összjátéka is – mégpedig mind térben, mind társadalmi síkon –, amelynek során a megvásárolható szexet kínálják és igénylik.

Magyarország egyes régióiban a prostitúció eltérő formái alakultak ki. Még az egyes városokon belül is különböznek egymástól a prostitúció terei, tükrözve az egyes negyedekben élő lakosság mindenkori szociális és gazdasági helyzetét és túlélési stratégiáit. Bár a magyar törvények szűk keretet ugyan biztosítanak, ezeket a helyszíneket mégis marginalizált nők és családjaik hozták létre, performatív módon, saját igényeiknek, nyomorúságuknak megfelelően – ellentétben a Nyugat-Európában jellemző gyakorlattal, ahol elsősorban az államok (illetve a városok) teremtik és alakítják e helyeket. A magyar prostituáltak számára azonban a prostitúció nemcsak túlélési stratégia és környezetüknek a törvény keretei között történő alakítása, hanem kockázatkezelés is: egyfelől mert az országban gyakran illegális helyeken dolgoznak, másfelől mert nap mint nap fizikai, egészségügyi és lelki kockázatot vállalnak.

A prostitúciót Magyarországon kevésbé hozzák kapcsolatba a kuncsafatokkal (akik a keresletet létrehozzák), a tevékenységet térben kirekesztik, a törvény erejével sok helyütt tiltják, szociális szempontból pedig a legszegényebb réteghez, így tehát elsősorban a romákhoz kötik. Az állam ahelyett, hogy alapjaiban változtatna a szexmunkások helyzetén, jelenleg – legalábbis részben – külföldre kényszeríti őket.

Fordította: Steckl Anna

Jegyzetek

- 1 Ezek fele standardizált, strukturált interjú volt, a másik fele spontán, 5-10 perces rövid interjú.
- 2 Kezdetben kutatóként kellemetlen volt számomra, hogy az etnicitásról kérdezzem interjú-partnereimet. Mivel azonban a szociális munkások jó tapasztalatokról számoltak be, és bátorítottak is, az interjúk során a következők szerint kérdeztem meg az etnicitást: Roma nőnek, magyar nőnek, mindkettőnek érzed magad vagy ezek közül egyiknek sem? Négy zürichi és három magyarországi interjúpartnerem visszautasította, hogy a romákhoz tartozna. A többiek azt mondták, hogy romák is és magyarok is: anyanyelvük magyar, nem roma, a romani nyelvet csak nagyjából értik és nem beszélnek.
- 3 A nyugati országokban a szexmunkások többsége külföldi születésű. Olaszországban ez az arány 90%, Németországban 75%, Hollandiában 66%, Franciaországban 60% és Nagy-Britanniában 50% (Hubbard, Matthews, Scoular 2008).
- 4 Ezen a helyen öt (roma) szexmunkást kérdeztem meg.
- 5 Az információk a körzet szociális munkásaitól származnak.
- 6 Az információk a körzet szociális munkásaitól származnak.
- 7 Ezen a helyen három szexmunkásnőt (közülük kettő roma) kérdeztem meg.
- 8 Az információk a körzet szociális munkásaitól és szexmunkásaitól származnak.
- 9 Itt két férfi és két női szexmunkással készítettem interjút. A férfiak Romániából származnak, a nők nem tartják magukat romának.
- 10 Itt három szexmunkást kérdeztem meg.
- 11 Az információk pécsi szociális munkásoktól származnak.
- 12 Saját megfigyelések, valamint szexmunkásoktól és szociális munkásoktól származó magyarázó információk.
- 13 Itt csak két interjú készült a szexmunkásokkal (az utcai strichelés erős ellenőrzése miatt).
- 14 Nyíregyházán létezik hivatalos, a várostól néhány kilométerre található türelmi zóna, de a nők ezt nem használják.
- 15 Az információk a zürichi szociális munkásoktól származnak, valamint saját kutatás eredményei.
- 16 Átlagosan 30 nőt számoltak esténként, kivételes esetekben 70 főt is.
- 17 Interjúk állami alkalmazottakkal, a rendőrséggel és a Periféria Egyesülettel.
- 18 Interjú egy szociális munkással.
- 19 Az információk a rendőrségtől, valamint pécsi és nyíregyházai szociális munkásoktól származnak.
- 20 Nem csak a nők függenek a férfiaktól. Éppen a családi kapcsolatokban ez fordítva is igaz.
- 21 Az információk nyíregyházi szociális munkásokkal és a Guszev egyes lakóival folytatott beszélgetésekből származnak.

Irodalom

1999. évi LXXV. törvény a szervezett bűnözés, valamint az azzal összefüggő egyes jelenségek elleni fellépés szabályairól és az ehhez kapcsolódó törvényt módosításokról.
- Agustin, L. M. (2007): *Sex at the margins: Migration, labour markets and the rescue industry*. Zed Books
- Belina, B. (2006): *Raum, Überwachung, Kontrolle – Vom staatlichen Zugriff auf städtische Bevölkerung*. Westfälisches Dampfboot, Münster
- Blénesi, E. (2002): *The Roma of Hungary. Case study*. European Urban Knowledge Network, 1–16.
- Brüker, D. (2011): *Das „älteste“ Gewerbe der Welt*. LIT Verlag, Münster
- Butler, J. (1988): Performance acts and gender constitution. An essay in phenomenology and feminist theory. *Theatre Journal*, 4., 519–531.
- Cho, S. Y., Dreher, A., Neumayer, E. (2011): *Does legalization of prostitution increase human trafficking?* Courant Research Centre: Poverty, Equity and Growth Discussion Papers

- Fieseler, B. (2006): Stell dich doch auf den Nevskij! *Osteuropa*, 6., 269–284.
- Finger, S. (2013): Ungarische Sexarbeiterinnen in Zürich zwischen Marginalisierung und Selbstbestimmung. *Klagenfurter Geografische Schriften*, 29., 143–155.
- Forray, K., Mohácsi, E. (2002): *Opportunities and limits. The Roma community in Hungary at the Millennium*, Department of Romology of the Faculty of Arts and Humanities of Pécs University of Sciences, on commission of the Ministry of Foreign Affairs, Budapest, Pécs
- Hajnal, L. (2000): Urban Roma in the new economic environment. *Regio – Minorities, Politics, Society*, 1., 117–135.
- Hubbard, P. (1997): Red-light districts and toleration zones: geographies of female street prostitution in England and Wales. *Area*, 2., 129–140.
- Hubbard, P. (1998): Sexuality, immorality and the city: red-light districts and the marginalisation of female street prostitutes. *Gender, Place and Culture*, 1., 55–76.
- Hubbard, P. (2001): Sex zones: Intimacy, citizenship and public space. *Sexualities*, 1., 51–71.
- Hubbard, P. (2004): Cleaning the metropolis: sex work and the politics of zero tolerance. *Urban Studies*, 9., 1687–1702.
- Hubbard, P., Matthews, R., Scoular, J. (2008): Regulating sex work in the EU: prostitute women and the new spaces of exclusion. *Gender, Place and Culture*, 2., 137–152.
- Hubbard, P., Sanders, T. (2003): Making space for sex work: female street prostitution and the production of urban space. *International Journal of Urban and Regional Research*, 1., 75–89.
- Huterer, A., Sapper, M., Weichsel, V. (2006): Mythos Europa. *Osteuropa*, 6., 5–7.
- Jurov, A. (2003): From leaving the homeland to the first assimilation measures. In: *ipen pal o Roma. A global report on Roma in Slovakia*. Institute for Public Affairs, Bratislava
- Kllai, E. (2005): Magaura Roma. Roma entrepreneurs in 1998. In: Kemény, I. (ed.): *Roma of Hungary*. Columbia University Press, New York, 247–273.
- Kartusch, A., Reiter, G. (2006): Frauenhandel in Nachkriegsgebieten. Bosnien-Herzegovina und der Kosovo. *Osteuropa*, 6., 213–226.
- Kemény, I. (2002): The Roma/Gypsies of Hungary and the economy. In: Kllai, E. (ed.): *The Gypsies – the Roma in Hungarian society*. Teleki Lszl Foundation, Budapest, 51–79.
- Kemény, I. (2005): *Roma of Hungary*. Columbia University Press, New York
- Kertesi, G. (2004): *The employment of the Roma – Evidence from Hungary*. Institute of Economics, Budapest (Budapest Working Papers on the Labour Market; 0401)
- Kilvington, J., Day, S., Ward, H. (2001): Prostitution policy in Europe: a time of change? *Feminist Review*, 1., 78–93.
- Klich-Kluczevska, B. (2006): Unzchtiger Realsozialismus. Prostitution in der Volksrepublik Polen. *Osteuropa*, 6., 302–317.
- Kocsis, K. (2002): Changing ethnic patterns in the Carpatho-Pannonian Region (1989–2002). *Minorities Research*, 7., 7–28.
- Ktter, M. (2007): *Der Governance-Raum als Analysefaktor. Am Beispiel von Rumen begrenzter Staatlichkeit*. SFB-Governance Working Paper Series; 3.
- Läpple, D. (1991): Essay über den Raum. Für ein gesellschaftswissenschaftliches Raumkonzept. In: Häußermann, H. (Hrsg.): *Stadt und Raum*. Centaurus, Pfaffenweiler, 157–207.
- Löw, M. (2001): *Raumsoziologie*. Suhrkamp, Frankfurt
- Löw, M. (2006): Blickfnge. Räumlich-geschlechtliche Inszenierungen am Beispiel der Prostitution. In: Berking, H. (Hrsg.): *Die Macht des Lokalen in einer Welt ohne Grenzen*. Campus, Frankfurt, 181–198.
- Löw, M., Ruhne, R. (2009): Domesticating prostitution. *Space and Culture*, 2., 232.
- Mitchell, D. (2001): Postmodern geographical praxis? The postmodern impulse and the war against homeless people in the ‘post-justice’ city. In: Minca, C. (ed.) *Postmodern geography: Theory and praxis*. Blackwell, Oxford., 57–92.
- Munk, V. (2006): Migration und Sexarbeit. Dilemmata der Illegalität. *Osteuropa*, 6., 55–67.
- Romani, P. (2008): Die Frauenhandelsstrme und -routen aus Osteuropa. In: Nautz, J., Sauer, B. (Hrsg.): *Frauenhandel: Diskurse und Praktiken*. V&R Unipress, Göttingen, 49–64.
- Rose, G. (1993): *Feminism & geography. The limits of geopolitical knowledge*. University of Minnesota Press, Minneapolis

- Ruhne, R. (2006): Boulevard und Sperrbezirk – Urbane Ideale, Prostitution und der Kampf um den öffentlichen Raum der Stadt. *Sozialwissenschaften und Berufspraxis*, 2., 192–207.
- Sanders, T. (2004): The risks of street prostitution: Punters, police and protesters. *Urban Studies*, 9., 1703–1717.
- Schmitt, B. (2006): Regulieren, tabuisieren, kriminalisieren. *Osteuropa*, 6., 33–53.
- Schuster, N. (2010): *Andere Räume. Soziale Praktiken der Raumproduktion von Drag Kings und Transgender*. Transcript Verlag, Bielefeld
- Sebhelyi, V. (2012): Forschungsbericht. In: Forrai, J. (Hrsg.): *Die Situation von Ungarischen Strassenprostituierten in ungarischen Städten und in Zürich: Status Quo und Handlungsbedarf*. Budapest, 42–55.
- Szalai, J. (2008): “Cultural otherness” or the ethnicisation of poverty? In: Council of Europe (ed.): *Reconciling migrants’ well-being with the public interest – Welfare state, firms and citizenship in transition*. Strasbourg, 159–183.
- Tjurjukanova, E. (2006): Verkaufte Körper. Arbeitsmigration in Russland und der GUS. *Osteuropa*, 6., 151–168.
- UNODC (2006): *Trafficking in persons: Global patterns*. United Nations Office on Drugs and Crime
- Valentine, G. (1996): (Re)negotiating the ‘heterosexual street’. Lesbian production of space. In: Duncan, N. (ed.): *BodySpace*. Routledge, London, New York, 146–155.
- Vašečka, I. (2003): The Roma issue in local social policy. In: *Čačipen pal o Roma. A Global report on Roma in Slovakia*. Institute for Public Affairs, Bratislava, 181–188.
- Wastl-Walter, D. (2010): *Gender Geographien. Geschlecht und Raum als soziale Konstruktionen*. Franz Steiner Verlag, Stuttgart
- Werlen, B. (2000): *Sozialgeographie*. UTB, Stuttgart
- http://www.fes.de/research/fpolicy/russ_96a.html (Letöltés: 2012. november 11.)
- <http://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm> (Letöltés: 2012. november 11.)